

การศึกษาความเสี่ยงประเพณีวิ่งควาย จังหวัดชลบุรี

Risk Study on Buffalo Racing Festival in Chonburi Province

ปวีณา มีประดิษฐ์, ศักดิ์สิทธิ์ กุลวงศ์, ธีรยุทธ เสงี่ยมศักดิ์

คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Parvena Meepradit, Saksith Kulwong, Teerayut Sa-ngiamsak

Faculty of Public Health, Burapha University

บทคัดย่อ

ประเพณีวิ่งควายจังหวัดชลบุรี เป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีการจัดแห่งเดียวในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องมานานถึง 100 ปีเศษ การจัดแต่ละครั้งมีประชาชนทั้งในและต่างประเทศเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก เพราะมีกิจกรรมให้ร่วมสนุกมากมาย อาทิ เช่น การประกวดสุขภาพควาย การประกวดน้องนางบ้านนา การละเล่นกีฬาพื้นบ้าน และที่สำคัญคือการแข่งขันวิ่งควาย ปัญหาและความเสี่ยง อาจเกิดได้ใน 2 ขั้นตอนหลักๆ คือ ขั้นแรกคือการรับสมัคร ไม่มีการจัดระบบเกี่ยวกับสุขาภิบาลความสะอาด มีอุจจาระและปัสสาวะควายที่ถ่ายเอาไว้ทั่วบริเวณจัดงาน ใช้อุปกรณ์ที่มีน้ำหนักมากในการตกแต่งควาย ไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความปลอดภัยนัก ยังไม่มีการจัดการในการรอเวลาการประกวดหรือแข่งขันที่ยาวนานอาจทำให้ควายอาจหงุดหงิดเนื่องจากความร้อน การใช้สีทาที่ไม่ปลอดภัยบริเวณลำตัวของควายและคนที่เข้าร่วมขบวนประกวด ส่วนขั้นที่สองในขณะแข่งขัน คือ ผู้ขี่ควายอาจประสบอุบัติเหตุจากการกระโดดลงจากหลังควายเมื่อเข้าเส้นชัย และประชาชนที่อยู่ใกล้เส้นชัย อาจได้รับอุบัติเหตุจากควายวิ่งชน ควรมีระบบการจัดการอุจจาระและปัสสาวะของควายอย่างเหมาะสม เช่น ให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลความสะอาดโดยเฉพาะ การประกวดควายควรมีการกำหนดน้ำหนักของอุปกรณ์รวมทั้งหมดที่ใช้ในการตกแต่งควายเพื่อเข้าประกวดให้พอสมควรรวมทั้งมีการกำหนดขอบเขตในจุดเส้นชัยไม่ให้มีประชาชนมายืนดูอยู่ใกล้ๆ

คำสำคัญ: การศึกษาความเสี่ยง ประเพณีวิ่งควาย สุขอนามัยในการดำเนินประเพณี

Abstract

The Buffalo Racing Festival in Chonburi Province is the only one in Thailand. It has been held annually for a hundred years. Every year people come from many places to join this fun festival, which includes a healthy buffalo contest, the Beautiful Birl called Nong Nang Ban Na contest, traditional sports, and importantly, buffalo racing. In this report, we survey the risks to public health observed at the festival. The first problem we found during the recruitment process, where the area was dirty from buffalo feces and urine. The buffalo were then decorated with devices that could be hazardous, like the heavy weight and chemicals. We found the buffalo waiting area was unprotected from the hot weather, and that may make buffalo angry. During buffalo racing, the drivers usually get injured from jumping off before arriving at the finish line. Moreover,

the buffalo hit spectators standing near the goal. Our recommendations are that they should use the buffalo pet pad for feces and urine and prepare the cleaners especially. For the contest they should specify the suit weight and safe decoration devices. Importantly people should not be allowed to stand near the finish line.

Keywords: Risk study, Buffalo racing, Festival hygiene

บทนำ

ประเพณีวิ่งควายเป็นประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมของจังหวัดชลบุรี มีอยู่แห่งเดียวในเมืองไทย ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ก่อนออกพรรษา 1 วัน เพื่อแสดงว่าช่วงเวลาแห่งการไถหว่านได้ผ่านพ้นไปแล้ว ชาวไร่ชาวนาจะได้มีโอกาสหยุดพักผ่อนรอกอยเวลาที่ผลผลิตจะตกดอกออกรวง และเป็นเวลาที่วัวควายจะได้พักเหนื่อยหลังจากที่ถูกใช้งานมาอย่างหนัก การวิ่งควายจึงเป็นเสมือนการทำขวัญควาย และมีความเชื่อว่าหากปีใดไม่มีการวิ่งควายปีนั้นควายจะเป็นโรคระบาดกันมาก อีกทั้งเพื่อเป็นการแสดงความรู้คุณต่อควายและให้ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์กัน ส่วนใหญ่จัดงานในเขตเทศบาลเมืองชลบุรี และอำเภอบ้านบึง

จุดกำเนิดของประเพณีวิ่งควายในประเทศไทย มีการกล่าวกันอยู่ 2 ลักษณะ คือ อันดับแรกมีความเชื่อว่าประเพณีวิ่งควายยุคแรกเริ่มจัดขึ้น เมื่อประมาณ 100 ปีเศษมาแล้ว ณ วัดใหญ่อินทาราม พระอารามหลวง ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนเจดีย์จางง เจ้าอาวาส ตลอดจนอุบาสกและอุบาสิกาของวัดได้มาปรึกษาหารือกันว่าควรจัดให้มีเทศน์มหาชาติเป็นงานประจำปีของวัด โดยกำหนดเอาเวลารุ่งอรุณของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันพระและวันออกพรรษา เป็นเวลาเริ่มการเทศน์มหาชาติเทศน์ ซึ่งผู้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์ส่วนมากเป็นชาวนาและชาวสวนจึงนิยมนำอาหารพื้นเมืองเป็นเครื่องติดกัณฑ์เทศน์ เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาร หมาก มะพร้าว กล้วย อ้อย พักเขียว พักทองและปลาแห้ง เป็นต้น โดยเกวียนส่วนล่างเป็นที่บรรจุเครื่องติดกัณฑ์เทศน์ ส่วนบนใช้ไม้ขัดเป็นรอกวางแคร่ให้คนแก่ ผู้หญิง และเด็กนั่ง และมีประทุนครอบกันแดดกันฝนอีกชั้นหนึ่ง

รวมทั้งมีการตกแต่งเกวียนให้แลดูสวยงาม เมื่อเกวียนมาถึงวัดพร้อมกันแล้ว ตกบ้าย คนขับเกวียนก็จะชวนกันขี่ควายไปยังสระบัวซึ่งมีขนาดใหญ่ เพื่อให้ควายได้กินและอาบน้ำในสระ เมื่อมีคนขี่ควายไปชุมนุมพร้อมๆ กันจำนวนมากเช่นนั้น จึงเกิดมีคนนึกสนุกทำผู้อื่นให้ขี่ควายแข่งประลองฝีเท้ากัน ดูว่าควายของใครจะมีฝีเท้าเร็วกว่ากัน ดังนั้นเมื่อถึงวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ของปีต่อๆ มา ควายเทียมเกวียนที่บรรทุกเครื่องเทศน์กัณฑ์เทศน์มาวัด โดยที่เจ้าของกัณฑ์ที่เป็นคนในตลาดก็ตกแต่งเกวียนเข้าร่วมเช่นเดียวกัน ควายจึงถูกนำออกมาวิ่งในตลาดให้คนชมจนทำให้เจ้าของควายที่อยู่ตำบลใกล้เคียงต้องการนำควายของตนมาร่วมวิ่งแข่งขันกันบ้าง และอาจมีบางคนนำควายของตนมาวิ่งแก้บนในปีต่อ ๆ มา ควายจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้น ๆ ทุกปี ส่วนผู้ที่อยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ก็พากันมาดูงานวิ่งควายมากขึ้น จนกลายเป็นประเพณีวิ่งควายสืบต่อมา

ประเพณีวิ่งควาย เป็นประเพณีที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงของจังหวัดชลบุรี เห็นสมควรที่จะทำการศึกษาเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีไทย เพื่อให้เกิดความปลอดภัยในการดำเนินประเพณีอย่างยั่งยืน ความเสี่ยงของกิจกรรม การแข่งขันวิ่งควายรุ่นต่างๆ ควรจะได้รับการจัดการด้านความปลอดภัยอย่างถูกต้อง โดยมีการประเมินความเสี่ยง และหามาตรการทางด้านความปลอดภัย เพื่อให้ประเพณีวิ่งควายได้รับการสืบสานอย่างยั่งยืนและปลอดภัยต่อไป

จากการสังเกตการแข่งขันวิ่งควายที่จัดเป็นครั้งที่ 136 ประจำปี พ.ศ.2550 ณ บริเวณสนามหน้าที่ว่าการอำเภอมือเมืองชลบุรีและวิเคราะห์หาความเสี่ยง ตาม

เทคนิคการวิเคราะห์อันตรายในทางสุขศาสตร์
อุตสาหกรรมและความปลอดภัยมาประยุกต์ใช้ โดยใช้
หลักของการวิเคราะห์งานเพื่อความปลอดภัย (Job Safety
Analysis) พบว่า การวิ่งควาย มี 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่

1. การรับสมัครควาย

ในการรับสมัครควายเพื่อเข้าร่วมการประกวด
และการแข่งขันนั้น มีกำหนดการอยู่ในช่วงเช้าตรู่ ซึ่งเป็น
วันที่จัดให้มีการแข่งขันวิ่งควาย และประกวดควาย

ประเภทต่างๆ ซึ่งในแต่ละกิจกรรมมีปัญหาและ
อันตรายหรือความเสี่ยง และแนวทางป้องกันแก้ไข
รวมทั้งข้อเสนอแนะ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัญหา อันตราย/ความเสี่ยงของขั้นตอนการรับสมัครควาย

ขั้นตอน	ปัญหา อันตราย/ ความเสี่ยง	มาตรการการแก้ไข ที่มีอยู่เดิม	ข้อเสนอแนะ
1. การรับสมัครควาย เพื่อเข้าแข่งขัน/ ประกวด และรับป้าย คล้องคอควาย	อุณหภูมิและปลิวสวาทควายที่ถ่ายทั่ว บริเวณจัดงาน เนื่องจากจุดรับ สมัครกระจายอยู่ทั่วสนามหน้าที่ ว่าการอำเภอ เจ้าของควายจะต้อง พาควายเดินผ่านบริเวณต่างๆ เพื่อ ไปยังจุดรับสมัคร	ไม่มี	1.1 ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าของควาย รับผิดชอบในการดูแล ความสะอาดโดยเฉพาะ 1.2 จัดให้มีภาชนะในการ เก็บอุจจาระควาย 1.3 จัดให้มีถังที่มีฝาปิด ตั้งกระจายอยู่ทั่วบริเวณ งานเพื่อให้สามารถนำ อุจจาระที่เก็บจากพื้นมา ทิ้งได้สะดวก
2. การตกแต่งควาย ประเภทสวยงาม/ ตลกขบขัน	2.1 ขนาดหรือน้ำหนักของอุปกรณ์ ที่ใช้ในการตกแต่งที่มากเกินไป อาจเป็นการทรมานสัตว์ 2.2 สีที่ใช้ในการตกแต่งไปตาม ร่างกายของควายหรือผู้ร่วมขบวน ประกวด อาจมีผลต่อสุขภาพ	ไม่มี	2.1 ควรมีการกำหนด น้ำหนักของอุปกรณ์รวม ทั้งหมดที่ใช้ในการตกแต่ง ควายที่เหมาะสม 2.2 ควรให้ความรู้แก่ ผู้ร่วมประกวดเกี่ยวกับ อันตรายจากสารเคมี ในสี ที่ทา

ตารางที่ 1 ปัญหา อันตราย/ความเสี่ยงของขั้นตอนการรับสมัครควาย (ต่อ)

ขั้นตอน	ปัญหา อันตราย/ความเสี่ยง	มาตรการการแก้ไขที่มีอยู่เดิม	ข้อเสนอแนะ
3. การรอเข้าแข่งขันในสถานที่ที่คณะกรรมการจัดให้เพื่อรอเวลาการประกวดหรือแข่งขัน	ควายอาจหงุดหงิด เนื่องจากความร้อน แล้วทำอันตรายประชาชนที่ไปชม	มีการจัดสถานที่ที่พักสำหรับควายให้โดยเฉพาะ แต่ไม่มีการจัดแบ่งโซนสำหรับผู้ชม	3.1 ควรมีจัดโซนไม่ให้ผู้ชมอยู่ใกล้ที่พักรอของควาย 3.2 จัดหาน้ำที่จะช่วยคลายร้อนให้ควาย 3.3 จัดสถานที่ให้กว้างขวางไม่แออัด

2. การแข่งขันวิ่งควาย

การแข่งขันวิ่งควายจะแบ่งควายออกตามอายุ หากมีควายในแต่ละรุ่นเป็นจำนวนมากก็จะจัดให้ลงแข่งเป็นชุดๆไป โดยเอาควายที่ชนะในแต่ละชุด มาแข่งในรอบชิงชนะเลิศอีกครั้งหนึ่ง ในปัญหาในการแข่งที่พบบ่อยคือ ผู้ขี่ควายทำผิดกติกาเช่นการออกวิ่งโดยที่กรรมการยังไม่ได้ให้สัญญาณเพื่อความได้เปรียบ ต้องมีกลับมาการเริ่มต้นกันใหม่ ทำให้เสียเวลามาก รวมทั้งการที่ผู้ขี่ไม่ยอมนำควายเข้าสู่ชิงในปีนี้ คณะกรรมการจัดการแข่งขันได้มีการปรับปรุงจุดปล่อยตัวให้มีช่องปล่อยที่ชัดเจนตามแบบการแข่งขันม้า

เทคนิคการขี่ควาย ผู้ขี่จะนั่งบริเวณขาหลังของควาย มือหนึ่งถือแฮ็กมือหนึ่งถือเชือกที่ผูกกับสนตะพาย เมื่อกรรมการให้สัญญาณออกตัว ผู้ขี่จะใช้แฮ็กไปที่สะโพกของควาย ซึ่งควายจะวิ่งออกไปข้างหน้าทันที จนถึงเส้นชัยซึ่งผู้ขี่จะต้องรีบกระโดดลงจากหลังควายทันที เพื่อให้ควายหยุดวิ่ง การที่ควายวิ่ง เนื่องจากความเจ็บจากการตีของผู้ขี่เมื่อผู้ขี่กระโดดลงจากหลังควายๆ จึงหยุดวิ่ง ผู้ที่จะขี่ควายต้องได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคการโดดลงจากหลังควายเมื่อเข้าเส้นชัย หากไม่ชำนาญอาจได้รับอันตรายได้

ตารางที่ 2 ปัญหา อันตราย/ความเสี่ยงของขั้นตอนการแข่งขันวิ่งควาย

ขั้นตอน	อันตราย/ความเสี่ยงที่แฝงอยู่	มาตรการการแก้ไขที่มีอยู่เดิม	ข้อเสนอแนะ
1.การปล่อยตัว	1.1 คนขี่ไม่ยอมนำควายเข้าช่องปล่อยตัวทำให้เสียเวลาปล่อยแต่ละรอบนาน ทำให้ผู้ชมเบื่อ 1.2 ผู้ขี่จะพยายามให้ควายออกวิ่งก่อนควายตัวอื่นๆ เพื่อให้ได้เปรียบ ทำให้กรรมการต้องปล่อยตัวใหม่หลายครั้ง	1.1 มีช่องปล่อยตัวควายช่องละ 1 ตัวในจุดปล่อย 1.2 มีการกำหนดกติกาหากผู้ขี่ไม่นำควายเข้ามาเข้าช่องปล่อยตัวภายในเวลา 3 นาทีจะตัดสิทธิ์และไม่จ่ายค่าตอบแทน	1.1 ควรมีการกั้นบริเวณหน้าของช่อง ณ จุดปล่อย เหมือนกับการแข่งม้าเพื่อให้ควายไม่ล้าออกมทำให้เกิดการได้เปรียบ/เสียเปรียบ

ตารางที่ 2 ปัญหา อันตราย/ความเสี่ยงของขั้นตอนการแข่งขันวิ่งควาย (ต่อ)

ขั้นตอน	อันตราย/ความเสี่ยง ที่แฝงอยู่	มาตรการการแก้ไข ที่มีอยู่เดิม	ข้อเสนอแนะ
		1.3 มีการกำหนดกติกา หากควายออกจากเส้น ปล่อยตัวก่อนสัญญาณ 2 ครั้ง จะตัดออกจาก การแข่งขัน	
2. ระหว่างการวิ่ง แข่งขัน	2.1 ระยะทางสั้น และเป็นทางตรง ทำให้ผู้ชมไม่สามารถเห็นควายได้ ตั้งแต่จุดปล่อย จึงไม่เชียร์ หรือมี ส่วนร่วมเท่าที่ควร 2.2 เสียงสัญญาณปล่อยตัวไม่ดัง พอที่จะให้ผู้ชมได้ยิน และผู้บรรยาย อยู่ในตำแหน่งที่มองไม่เห็นและ ไม่ได้ยินเช่นเดียวกัน ทำให้ไม่ สามารถประกาศให้ผู้ชมดู ขณะมี การแข่งขันได้	มีการจัดอัดจันทร์ ให้ แก่ผู้ชม แต่ยังพบว่ามี ประชาชนมักจะแออัด อยู่ด้านล่าง	2.1 ควรเพิ่มระยะทางให้ ยาวขึ้น 2.2 ควรให้สัญญาณ ปล่อยตัว ดังพอที่ผู้ชมจะ ได้ยิน 2.3 ควรมีกองเชียร์นำ เพื่อให้ได้บรรยากาศ ของการเชียร์
3. การเข้าเส้นชัย	3.1 ผู้ขี่ควายประสบอุบัติเหตุจาก การกระโดดลงจากหลังควายเมื่อ เข้าเส้นชัย 3.2 ผู้ขี่ควายประสบอุบัติเหตุจาก ควายที่วิ่งตามมา 3.3 ประชาชนที่อยู่ใกล้เส้นชัย อาจ ได้รับอุบัติเหตุจากควายวิ่งชน	3.1 ปรับพื้นที่ใช้ ในการวิ่งแข่งขัน โดยใช้ ดินที่มีลักษณะนุ่ม และเปียก เพื่อลด ความรุนแรงจากการ ล้มเนื่องจากการ กระโดด 3.2 มีกลุ่มคนมีความ ชำนาญ/คุ้นเคยรอ ช่วยหยุดควายอยู่ 3.3 มีรถพยาบาล เตรียมพร้อมช่วยใน กรณีฉุกเฉิน	3.1 เมื่อผู้ขี่ควายกระโดด ลงจากหลังควายแล้วควร รีบออกจากบริเวณเส้น ชัยทันที 3.2 ควรมีจัดโซนกำหนด ขอบเขต เส้นชัยไม่ให้มีผู้ ชมมายืนดูอยู่ใกล้ๆ

ดังนั้นเพื่อให้ประเพณีวิ่งควายเป็นประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิมของจังหวัดชลบุรี เป็นที่นิยมแพร่หลายการจัดการที่เหมาะสมทั้งระบบและเทคนิคในการป้องกันอันตรายและอุบัติเหตุต่างๆ รวมทั้งการช่วยเหลือกรณีอุบัติเหตุและฉุกเฉิน การจัดสุขาภิบาลและความสะอาด

รวมทั้งเทคนิคในการให้ผู้ชมได้เห็นบรรยากาศขณะที่ควายวิ่งแข่งขันอย่างทั่วถึงและมีส่วนร่วมในการเชียร์ จะทำให้เกิดความสนุกสนาน ประทับใจและจะช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของประเพณีนี้ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างต่อไป

เอกสารอ้างอิง

1. ผจก.วาท กมลเสวีรัตน์. “ประเพณีวิ่งควาย” นิทานพื้นบ้านภาคกลาง. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2543
2. ประเพณีวิ่งควาย. หนังสือ “มหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ” ครั้งที่ 12 จ.ชลบุรี, 118-9.
3. ควาย.[สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2550]
URL: <http://ibic.lib.ku.ac.th/thai/asiabuff.htm>.
URL: <http://www.chonburi.go.th/cul1.html>.
4. ประเพณีวิ่งควาย. [สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2550]
URL: <http://www.chonburi.go.th/cul1.html>.
5. ประเพณีวิ่งควาย. [สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2550]
URL: <http://www.school.net.th/library/create-web/10000/literature/10000-3079.html>.
6. ประเพณีวิ่งควาย. [สืบค้นเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2550]
URL: <http://www.ezonedvd.th.gs/web-e/ntertrain/nitan.html>.